

Новікова О. Ю.,
студентка філологічного
факультету, ДВНЗ
«Донбаський державний
педагогічний
університет»

Біличенко О. Л.,
завідувач кафедри української мови
та літератури, ДВНЗ «Донбаський
державний педагогічний університет,
професор кафедри української мови
та літератури, доктор наук із
соціальних комунікацій, дійсний
академік Міжнародної Академії
Інформатизації (Казахстан)

ПРОСТІР ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СИСТЕМІ ДУХОВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ Й ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті автори доводять думку про те, що літературний простір, онтологічний за своєю сутністю, відтворює духовні основи людського буття. Авторі роблять спробу показати, що у ньому синтезуються різноманітні інтелектуальні, емоційно-сміслові способи засвоєння буття. За результатами дослідження автори доходять висновку про те, що у тексті художньої літератури утілюється багатогранна картина духовних поривань епохи, визначаються важливі соціокультурні проблеми суспільства.

Ключові слова: художня література, культура.

В статье авторы доказывают мысль о том, что литературное пространство, антологичное по своей сути, отражает духовные основы человеческого бытия. Авторы делают попытку показать, что в нем синтезируются разнообразные интеллектуальные, эмоционально-смысловые способы усвоения бытия. За результатами исследования авторы приходят к выводу о том, что в тексте художественной литературы воплощается многогранная картина духовных порывов эпохи, определяются важные социокультурные проблемы общества.

Ключевые слова: художественная литература, культура.

In the article, the author proves the idea that the literary space, anthologous in its essence, reflects the spiritual foundations of human existence. The authors make a ride to show that it synthesizes a variety of intellectual, emotional and semantic ways of learning life. For the results of the study, the authors comes to the conclusion that the text of fiction embodies a multifaceted picture of the spiritual impulses of the epoch, determines the more important socio-cultural problems of society.

Keywords. Fiction, culture.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми.

Духовна культура як основа культурного життя соціуму спрямована на створення духовних цінностей, які дозволяють найбільш повно усвідомити смислові явища культури. У процесі розкриття духовних цінностей важливим інструментом виступає художня література, яка допомагає дослідити духовний світ окремої соціальної групи, віднайти культурні коди і змістовні контексти для експлікації духовних цінностей.

Аналіз наукових досліджень. Праці С. Бориснєова, В. Буряка, М. Василика, О. Іванової, В. Ільганаєвої, В. Різуна, А. Соколова, Г. Почепцова, О. Холода, Ф. Шаркова створюють необхідні підвалини поширення соціально-комунікаційного дискурсу на феномен «художня література». Вивчення ступеня розробленості теми дозволяє зробити висновок про те, що, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених художній літературі, спеціального аналізу цього феномену як соціокомунікаційного явища із застосуванням соціокомунікаційної

методології в наш час не проводилося й ці звернення не мають концептуального характеру.

Мета і завдання. Мета нашого дослідження – виявити духовну сутність художньої літератури, що трансформується відповідно до розвитку соціально-комунікаційної системи суспільства. Це зумовило постановку завдань, що полягають в необхідності розкрити особливості функціонування художньої літератури в процесі духовно-морального розвитку сучасного глобалізованого світу та визначити місце творів художньої літератури в системі духовного відродження молоді.

Основою парадигми суспільного розвитку у XXI ст. стали людина як найвища цінність і культура як умова самоорганізації і саморозвитку особистості. У процесі реалізації творчого потенціалу індивіда й формування особистісної культури відповідно до об'єктивних вимог та реальних можливостей сучасного світу неабияку роль відіграють і твори художньої літератури. Духовний світ людини визначається творами літератури, які вона прочитала, оскільки найповніше культурні, морально-етичні та естетичні цінності суспільства відображені в літературі.

Парадигма інформаційного розвитку спирається, передусім, на новий підхід до оцінки ролі та місця інтелектуально-духовної сфери, інтелектуальної, інноваційної діяльності. Стрімке поширення інформації впливає на специфіку спілкування, характер

ціннісно-світоглядних установок. Ці нові комунікаційні форми створюють нове соціокультурне та комунікаційне середовище. Кінцева мета, на думку сучасних дослідників, зокрема В. Ільганаєвої, – створення гармонійного культурного простору інформаційної цивілізації та її подальшого руху до цивілізації знань [2].

У сучасних умовах художня література бере активну участь у духовних процесах розвитку суспільства. Місце художньої літератури в духовному житті суспільства зумовлене її змістом і сутністю, і проявляється в її функціях, значенні та розвитку соціуму й особистостей.

Комунікаційний світ художньої літератури як семіотичний простір змісту духовної культури представляє духовну культуру людства через знаковий простір художніх творів. Твір художньої літератури – це модель світу людини і соціуму, і, як світ, він багатогранний. Водночас він є частиною комунікаційної картини світу, оскільки в його основі виділяють: 1) багаторівневу інформаційно-семіотичну структуру, яка існує в єдності із зовнішніми і внутрішніми зв'язками, що розкриваються за допомогою системного, інформаційно-семіотичного підходів; 2) смисл, який усвідомлюється за допомогою інтерпретацій.

Зазначимо, що соціальне призначення творів художньої літератури полягає передусім у створенні значних художніх узагальнень, які відіграють важливу роль у духовному житті

людини. Твір художньої літератури часто стає об'єктом зіткнення неоднорідних духовних запитів читачів уже тоді, коли він виходить з друку. Ті думки про життя, які відтворені в масштабному творі літератури, знаходять своє продовження і широкий розголос серед читачів.

Кожний вид мистецтва має свої специфічні прийоми кодування художньої інформації. Жодний інший вид культури не здатен передавати ту інформацію, яку втілює художня література. Специфіка художньої літератури, яка зумовлює її необхідність, полягає в тому, що тільки вона в змозі цілісно, чуттєво відтворити духовний світ людини, глибину її почуттів, душу в неповторній і цілісній формі.

Л. Виготський зазначав, що виховне значення мистецтва і пов'язана з ним практика розпадається на дві сфери: з одного боку, це критика художнього твору як основної суспільної сили, яка прокладає шляхи мистецтву, оцінює його і призначення якої полягає в тому, щоб бути передаточним механізмом між мистецтвом і суспільством [1].

Еволюція інформаційно-виражальної сутності людської свідомості свідчить, що рівень та інтелектуальний діапазон інформації безпосередньо пов'язані з можливостями самої людської свідомості вдосконалюватися, формувати нові системи осмислення життя, творити світ на основі естетичної гармонії. К. Штейнбух твердив, що те, що ми спостерігаємо як духовні

функції людини, і є сприймання, переробка, збереження та передача інформації [3, с. 37].

Комунікативно-інформаційна функція художньої літератури дозволяє людям обмінюватися думками, долучатися до історичного й національного досвіду, тим самим художня література підвищує духовний потенціал і сутність людства.

У літературі художньо опрацьоване слово є тільки одним із багатьох рівноправних засобів втілення художнього змісту, тому що поетичне, ідейно-емоційне освоєння людиною світу нескінченно багатше, складніше й багатогранніше, ніж інтелектуально-теоретичне пізнання.

Для вираження цього багатства література і потребує словесної форми, яка дає змогу розкрити недоступні «мовам» інших мистецтв сторони поетичного сприймання дійсності. Багатогранність художньої інформації і вимагає від літератури формування серії різних знакових систем, що використовують найрізноманітніші сигнали в межах доступності цих сигналів зоровому та слуховому сприйманню, оскільки тільки ці органи відчуття безпосередньо пов'язані із свідомістю людини і можуть донести до неї духовну інформацію, яка міститься у творах художньої літератури.

Нова соціокультурна ситуація сьогодні характеризується двома протилежними процесами: з одного боку, спостерігається тенденція тяжіння до читання творів так званої «масової»

літератури. З іншого, статус читання в суспільстві досить високий, що пов'язано, передусім, із необхідністю одержання професійних знань. На сьогодні помітна зміна читацьких пріоритетів, що викликано кардинальними трансформаціями в матеріальній, економічній, соціокультурній сферах людської діяльності.

Ми переконані, важливо не те, який засіб буде обиратися для читання – книга або комп'ютер, де буде розташовано текст – на папері або на екрані монітора, важливо те, що саме буде читати людина, яку інформацію, які знання, яку культуру і мистецтво будуть представляти ці засоби для духовного розвитку особистості.

Висновки. Виходячи з цього, визначаємо художню літературу як спосіб моделювання сфери людських цінностей, які слугують одержанню специфічної пізнавально-оцінної інформації, її збереженню й передачі за допомогою низки систем образних знаків, адекватному втіленню наслідків роботи абстрактного мислення, спрямованих на інтеграцію видань художньої літератури до системи духовного відродження і виховання людини.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності створення певних механізмів формування соціально-комунікаційної культури молоді, необхідних для становлення особистості та її духовного відродження. Для формування соціально-комунікаційної культури особистості та інтеграції

художньої літератури до системи духовного відродження і виховання людини ми можемо запропонувати теоретичну модель соціально-комунікаційного простору, який ми визначаємо як певне середовище, важливим компонентом якого виступає модель зовнішньої комунікації літератури, характеристика структурності, взаємодії, координації елементів у вигляді рівнів комунікації. Запропонована концепція духовного відродження молоді за допомогою творів художньої літератури, які виступають засобами трансляції знань, цінностей та гуманістичної інформації, може допомогти кожному реалізуватися як особистість. Використання духовних благ інформаційної цивілізації могло б забезпечити населенню України гідне життя, економічне процвітання та необхідні умови для вільного розвитку особистості. Досвід людства свідчить, що духовні цінності та суспільна мораль є надзвичайно важливими чинниками формування інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Психология искусства. Ростов н/Д : Феникс, 1998. 480 с.
2. Ильганаева В. А. Влияние информатизации на культурогенез современного общества. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2004. № 1. С. 58 – 62.
3. Штейнбух К. Автомат и человек. Кибернетические факты и гипотезы М. Советское радио, 1967. 496 с.